

TEXTOS OBLIDATS DE LA DOCTRINA SOCIAL DE L'ESGLÉSIA

1. L'economia actual... infestada de vicis gravíssims (QA28)
2. El nostre sistema econòmic
3. Algunes conseqüències del sistema
4. Les relacions laborals
5. L'intervenció de l'Estat
6. Les relacions internacionals
7. Problemes concrets
8. El compromís de l'Església
9. Conclusió

El terme doctrina social de l'església (DSE) va ser creat per Pius XII. Després s'ha preferit parlar de diversos ensenyaments socials de l'Església per evitar que se'n sentengui d'una manera monolítica, perdent de vista el seu caràcter dinàmic.

És una dada coneguda que la primera encíclica social (massa tardana) va ser publicada per Lleó XIII el 1891 i que, des de 1941, gairebé cap papa no ha deixat passar els aniversaris d'aquella data sense fer alguna nova declaració social. Malgrat tot, hem tingut interès a no deixar textos de les primeres encícliques socials que avui continuen resultant atractius, fins a l'extrem que algú hagi llançat la pregunta retòrica: un cop caigut l'Est, ha arribat l'hora de la DSE? .

Algú podrà dir que aquesta selecció és incompleta, que falten textos essencials. No desitjàvem en un Quadern tan breu ser exhaustius, ni erudits. Intentàvem confeccionar com una mena de *trailer* que subratllés textos originals i animés a descobrir el seu valor profètic enmig d'una societat adormida. Els *trailers* poden resultar esbiaixats, atractius, provocadors o descontextualitzar les escenes.

Potser hem caigut en això. Però nosaltres més aviat teníem por de resultar *avorrits*; per això avisem que aquest no és un Quadern per ser llegit d'una tirada: n'hi hauria prou amb llegir (i reflexionar) un text o un grup d'ells cada dia. A d'altres, potser els semblarà que no es donen solucions concretes davant un problema tan greu i difícil; l'Església no pretén donar solucions tècniques, però vol recordar que qualsevol solució tècnica ha de posar l'home per damunt del diner.

Davant la possible sospita d'unilateralitat que pot tenir el lector de la nostra selecció, voldríem dir, en primer lloc, que la selecció és *veritable*: tots els paràgrafs citats han estat signats pels papes i pertanyen als ensenyaments socials de l'Església.

En segon lloc, voldríem afegir que:

a) Alguns d'aquests textos són *els més amagats* i per això convé posar-los en relleu. La DSE no s'ha limitat a dir que el comunisme era dolent o a generalitats de titular de periòdic (vg: La DSE condemna per igual capitalisme i socialisme; pretén o no pretén ser una via intermèdia; la propietat és legítima...), sinó que ha dit coses ben concretes i interpel·lants. (Una altra qüestió serà si la mateixa Església ha tingut després el valor i l'audàcia per complir i aplicar-se a si mateixa el que ensenyava).

b) Aquests textos formen part d'*els textos més profètics*, dels que menys actualitat han perdut i més vigència mantenen en la inevitable decantació que l'avanç històric produeix sobre tots els

camins morals que busquem els éssers humans. La mateixa Bíblia té ensenyaments morals superats, perquè Déu s'ha manifestat a una humanitat en desenvolupament històric. Doncs bé: seria il·lícit que aquesta Església que aplica amb raó una hermenèutica *històrica* a l'Escriptura, no permetés aplicar-la als seus propis ensenyaments, com si aquests tinguessin més consistència que la Paraula de Déu. -També l'ensenyament de l'Església té els seus antics testaments .

Cadascú és lliure d'acceptar la resposta que prefereixi: que són els textos més oblidats, o que són els més valuosos. Nosaltres només podem indicar novament que les inevitablement reduïdes dimensions d'un Quadern com aquest, ens han imposat una altra selecció que moltes vegades és aleatòria i que obliga a deixar fora altres textos que hauríem volgut mantenir. Més d'un cop el text que citem podria anar acompanyat d'altres diversos molt similars. Per això ens permetem remetre el lector a dos llibres: J. RENAÚ, *Interpelados por la realidad* (Sal Terrae, 1994) i I. CAMACHO, *Doctrina Social de la Iglesia, aproximación histórica* (Paulinas, 1994, 2^a ed.), el primer de tarannà més divulgatiu; el segon, un manual complet.

Cristianisme i Justícia març 1996

Sigles i contextualització dels documents

RN: Rerum novarum (1891) - Lleó XIII

Primera paraula de l'Església després de la primera revolució industrial

QA: Quadragésimo anno (1931) - Pius XI

Època dels feixismes, corporativisme i col·lectivisme

Sol: La Solemnità (1941) - Pius XII

En plena Segona Guerra mundial, crida a la justícia i la pau

MM: Mater et Magistra (1961) - Joan XXIII

PT: Pacem in Terris (1963) - Joan XXIII

Apertura a nous problemes socials, drets humans i pau obra de la justícia

PVI: Discurs als empresaris (1964) - Pau VI **GS:** Gaudium et spes (1965) - Concili Vaticà II

La nova presència de l'Església en el món

PP: Populorum Progressio (1967) - Pau VI

OA: Octogésima adveniens (1971) - Pau VI

La solidaritat mundial en el desenvolupament.

Dècada del desenvolupament, Vaticà II i maig del 68

LE: Laborem exercens (1981) - Joan Pau II

SRS: Sollicitudo rei socialis (1987) - Joan Pau II

CA: Centesimus annus (1991) - Joan Pau II

en la crisi del desenvolupament, prioritat de la persona sobre el capital

1. HEM EXAMINAT L'ECONOMIA ACTUAL I L'HEM TROBADA INFESTADA DE VICIS GRAVÍSSIMS (QA 28)

Escollim com a títol una frase de Pius XI. Es pot pensar que l'economia actual es refereix només a la dels anys 30-40 i que després va ser corregida (estat del benestar, etc.). Es pot pensar també que precisament la mundialització de l'economia actual, amb molts països en procés d'industrialització (i en duríssimes condicions socials que els tornen més competitius que els països ja industrialitzats, p.e. el cas dels tigres) torna més actuals que mai les paraules de Pius XI.

En qualsevol hipòtesi transcribim seguidament alguns judicis d'altres dos papes.

1. En algunes... nacions, *davant l'extrema pobresa de la majoria, l'abundància i el luxe desenfrenat d'uns pocs* contrasten d'una manera oberta i insolent amb la situació dels necessitats; en d'altres, es grava l'actual generació amb càrregues excessives per augmentar la productivitat de l'economia nacional d'acord amb *ritmes accelerats que sobrepassen enterament els límits que la justícia i l'equitat imposen*; finalment, en altres nacions un elevat percentatge de la renda nacional es gasta a enrobustir més del just el prestigi nacional o es destinen *pressupostos enormes* a la cursa d'armaments (MM 69).

Són intolerables les diferències existents. Es va massa de pressa, però no per reduir la manca dels pobres, sinó per augmentar la sobreabundància dels que poden pagar. Es gasta intolerablement en armes. "Com no ha de ser aquesta una economia infestada de vicis gravíssims ?

2. No solament la contractació del treball, sinó també les relacions comercials de tota classe es troben sotmeses al poder d'uns pocs, fins a l'extrem que un nombre summament reduït d'opulents i adinerats ha imposat *gairebé el jou de l'esclavitud* a una multitud infinita de proletaris... La crueltat dels ambiciosos... *abusa de les persones sense moderació, com si fossin coses per al seu progrés personal* (RN 2 i 31).

Lleó XIII es va atrevir a comparar la situació econòmico-social de la seva època amb la de l'esclavitud que la Modernitat es gloriava d'haver abolit. Però, naturalment, totes aquestes pinzellades només podran ser qualificades de mals o vicis, des d'un pressupòsit que ja no és econòmic sinó previ a l'economia. És el que aclareix el text següent:

3. El desenvolupament econòmic i el progrés social han d'anar junts i acoblar-se mútuament, de manera que *totes les categories socials tinguin participació adequada en l'augment de la riquesa de la nació*. Pel que fa a això cal vigilar i procurar, per tots els mitjans possibles, que les discrepàncies que existeixen entre les classes socials per la desigualtat de la riquesa no augmentin, sinó que, al contrari, s'atenuïn com més millor (MM 73).

És a dir: l'economia és una ciència que no es cultiva solament per produir més (esperant que després l'atzar ja distribuirà bé el que s'ha produït) sinó per distribuir. En la frase subratllada, la paraula participació apareix com una finalitat més primària que la paraula augment de riquesa la qual, per necessària que sigui, apareix només com a pressupòsit o finalitat secundària respecte de l'anterior.

D'aquests pressupòsits ha de brollar una anàlisi i un judici ètics sobre el nostre sistema econòmic.

2. EL NOSTRE SISTEMA ECONÒMIC

1. Descripció

4. Sobre aquestes noves condicions de la societat ha estat construït un sistema que considera el *profit com a motor essencial* del progrés econòmic la *concurrència com a llei suprema* de l'economia, la *propietat privada dels mitjans de producció com un dret absolut*, sense límits ni obligacions socials corresponents. Aquest *liberalisme sense fre*, que condueix a la *dictadura*, justament fou denunciat per Pius XI com a generador de l'*imperialisme internacional del diner* ... Seria injust que s'atribuís a la industrialització mateixa els mals que són deguts *al nefast sistema* que l'acompanya (PP 26).

Aquest paràgraf és tan esplèndid que n'hi ha prou amb fer atenció a les paraules subratllades que donen alguns dels trets principals sense necessitat de cap altre comentari.

2. Valoració

5. Salta a la vista de tothom... que en el nostre temps no solament s'acumulen riqueses, sinó que també s'acumula una descomunal i tirànica potència econòmica en mans d'uns pocs que, la majoria de les vegades no en són amos, sinó solament custodis i administradors d'una riquesa en dipòsit, que ells manegen a la seva voluntat i arbitri. Un domini exercit *de la manera més tirànica* per aquells que, tenint a les seves mans els diners i dominant-los, s'apoderen també de les finances i senyoregen sobre el crèdit i, per aquesta raó, es diria que administren la sang de la qual viu tota l'economia i *sembla que tinguin a les seves mans l'ànima de la mateixa economia, de manera que ningú no pugui ni respirar contra la seva voluntat*.

Aquesta acumulació de recursos i de poder *nota gairebé característica de l'economia contemporània*, és el fruit natural de la *il·limitada llibertat dels competidors*, de la qual han sobreviscut només els més poderosos, fet que amb freqüència equival a dir: els més violents i els més desproveïts de consciència.

Les últimes conseqüències... són: la lliure concurrència es destrueix a si mateixa; la *dictadura econòmica* s'apodera del mercat lliure; al desig de lucre ha succeït l'ambició desenfrenada de poder; tota l'economia s'ha fet horriblement dura, cruel i atroz...; pèrdua del prestigi de l'Estat que, (tot i que hauria d'ocupar el lloc de rector i àrbitre suprem de les coses lliure de tot interès de les parts i atent exclusivament al bé comú i a la justícia), es fa per contra esclau, entregat i venut a la passió i a les ambicions humanes... (QA 105-109).

Esgarrifa de pensar que aquests paràgrafs no són de 1996, sinó de 1931. Quants rics -cristians o no- acceptarien avui que no són amos sinó administradors d'una riquesa en dipòsit i que no poden manejar-la a voluntat seva? Pius XI no té inconvenient a fer servir les paraules tirania i dictadura on nosaltres només parlem de democràcia (perquè sense democràcia econòmica no pot haver-hi democràcia política). En una tirania el triomf no és senyal de més capacitat sinó de més violència i de menys consciència. El resultat és que els mateixos valors ideals del sistema es destrueixen a si mateixos (paràgraf tercer).

6. Si l'Església condemna els règims marxistes actuals, no pot deixar d'advertir que l'obrer, en el seu esforç per millorar la seva condició, ensopega amb un sistema social que *lluny d'estar d'acord amb la naturalesa, s'oposa a l'ordre establert per Déu i a la finalitat que*

Ell va assignar als béns de la terra (Pius XII, el 7 de setembre de 1947). Nueva Historia de la Iglesia de edicions Cristiandad, Vol. V, p. 513>

7. El sistema econòmic-social, creat pel liberalisme manchesterià i que encara perdura en el criteri de la unilateralitat de la possessió dels mitjans de producció, de l'economia encaminada a un profit privat prevalent, no porta la perfecció, *no porta la pau, no porta la justícia*, si *continua dividint els homes en classes irreductiblement enemigues*, i caracteritza la societat pel malestar profund i punyent que la turmenta, tan sols contingut per la legalitat i la treva momentània d'alguns acords en *la lluita sistemàtica i implacable, que hauria de portar-la a l'opressió d'una classe contra l'altra*.

Moltes desgràcies conseqüents a la recerca del benestar humà fonamentat exclusivament i prevalent en els béns econòmics i en la felicitat temporal, neixen precisament d'aquesta *estructuració materialista de la vida*, imputable no solament a aquells que del vell materialisme dialèctic en fan el dogma fonamental d'una trista sociologia, sinó també a tots els qui *col.loquen el vedell d'or en el lloc que correspon al Déu del cel i de la terra*. Heu entès que per a vosaltres l'acceptació del missatge cristià és un sacrifici: mentre que per a les classes mancades de béns és un missatge de benaurança i d'esperança, per a vosaltres és un missatge de responsabilitat, de renúncia i de temor (PVI).

Segons el dur text de Pius XII el sistema és antinatural. Pau VI aclareix aquest adjectiu: el sistema no és de justícia i pau sinó d'injustícia i guerra (paràgraf 1r). I ho és perquè s'assenta sobre un materialisme (no ateu sinó) idòlatra (paràgraf 2n). Un exemple d'aquesta lluita de classes, concebuda com un fet conseqüent al sistema i no com a mitjà per a la seva superació, és aquesta interpel.lació personal del mateix document de Pau VI (dirigit, recordeu-ho, a empresaris):

8. Vosaltres mateixos "no experimenteu aquest estrany resultat en els vostres esforços?... en l'avversió que sorgeix contra vosaltres precisament en aquells mateixos a qui heu ofert... treball? Les vostres empreses, meravellosos fruits dels vostres esforços "no són, per ventura, motiu de disgustos i atacs? Les estructures mecàniques i burocràtiques funcionen perfectament, però les estructures humanes no. L'empresa... "no és, per ventura, encara avui una fricció d'esperits i d'interessos? "No se la considera, de vegades, com un argument contra qui l'ha constituïda, la dirigeix i l'administra? "No es diu de vosaltres que sou capitalistes i els únics culpables?... *Ha de tenir algun vici profund, una radical insuficiència aquest sistema, si des del principi compta ja amb aquestes reaccions socials.*

Aquestes paraules foren considerades, el seu dia, com de les més importants que mai hagi dit un papa.

I ho continuen essent. El seu valor està precisament en el fet que el papa no culpabilitza en absolut els seus destinataris. Més aviat, en lamentar l'hostilitat que sorgeix contra ells, els porta a descobrir alguna insuficiència profunda del sistema. I aquesta insuficiència consisteix en la radical primacia de les estructures econòmiques sobre les estructures humanes.

3. Elements per a corregir-les

9. *Prioritat del treball humà sobre... el capital...* El treball sempre és una causa eficient primària, mentre que el capital... només és un instrument... *El conjunt de mitjans és fruit del patrimoni històric del treball humà...* Intrínscament veritable i, a la vegada, moralment legítim, pot ser aquell sistema que, a l'arrel, supera l'antinòmia entre treball i capital, tractant d'estructurar-se segons el principi exposat més amunt de la substancial i efectiva prioritat del treball.

Des d'aquesta perspectiva, continua essent inacceptable la postura del rígid capitalisme, que defensa *el dret exclusiu a la propietat privada dels mitjans de producció*, com un dogma intocable en la vida econòmica. El principi del respecte del treball exigeix que aquest dret se sotmeti a una revisió constructiva a la teoria i a la pràctica. En efecte, si és veritat que el capital, a l'igual que el conjunt dels mitjans de producció, constitueix al seu torn el producte del treball de generacions, aleshores no és menys cert que *aquest capital es crea incesantment gràcies al treball* dut a terme amb l'ajuda d'aquest mateix conjunt de mitjans de producció... (LE 12.13.14).

Potser sigui bo recordar que aquestes línies són rigorosament contemporànies del principi de l'"era Reagan" (tot i que l'atemptat al papa en retardà uns mesos la publicació). En elles hi ha un principi fonamental que significa, alhora, la crítica i la via de superació del sistema: la primacia del treball sobre el capital, fonamentat en el fet que el capital (i els mitjans de producció) només són un instrument, mentre que el treball és la causa de la riquesa. D'aquí se'n deriva, entre altres conseqüències, una desabsolutització de la propietat privada dels mitjans per part del capital, atès que, en bona part, si més no, són obra del treball. (Vegeu també el text de QA 54 que citarem en parlar del salari).

4. Balanç final

10. Queda demostrat com és d'inacceptable l'afirmació que la derrota del socialisme deixi el capitalisme com a model únic d'organització econòmica. Cal trencar les barreres i els monopolis que deixen tants pobles al marge del desenvolupament, i assegurar a tots individus i nacions les condicions bàsiques que permetin participar en aquest desenvolupament (CA 35).

El capitalisme no és, doncs, ni el model victoriós ni el millor model, ni tan sols l'únic possible. Encara que sigui l'únic de què ara disposem. Però, un cop immersos en ell, cal ser molt conscients sobre algunes de les seves conseqüències que són nefastes no tan sols per a les seves víctimes sinó per a tots. I cal intentar salvar el màxim de justícia en les relacions laborals. D'això tracten els dos capítols següents.

3. ALGUNES CONSEQÜÈNCIES DEL SISTEMA

1. El consumisme com a antiecològia personal i ambiental

11. Per mitjà de les opcions de producció i de consum, es fa evident *una determinada cultura com a concepció global de la vida*. D'aquí neix el fenomen del consumisme. En descobrir noves necessitats i noves modalitats per a la seva satisfacció, cal deixar-se guiar per una imatge integral de l'home que respecti totes les dimensions del seu ésser i que subordini les materials i instintives a les interiors i espirituals. Per contra, en dirigir-se directament als seus instints, prescindint d'una manera o altra de la seva realitat personal, conscient i lliure, *es poden crear hàbits de consum i estils de vida objectivament il·lícits i, amb freqüència, fins i tot perjudicials per a la seva salut física i espiritual*.

El sistema econòmic *no posseeix en si mateix criteris* que permetin distingir correctament les noves i més elevades formes de satisfacció de les noves necessitats humanes, que són un obstacle per a la formació d'una personalitat madura (SRS 36).

12. Per això cal esforçar-se per implantar estils de vida, d'acord amb els quals els elements que determinen les opcions del consum, dels estalvis i de les inversions siguin *la recerca de la veritat, de la bellesa i del bé comú, com també la comunió amb els altres homes...* Pel que fa a això, no puc limitar-me a recordar el deure de la caritat, és a dir, el deure d'ajudar amb les nostres coses supèrflues i, de vegades, fins i tot amb les nostres coses necessàries per donar al pobre l'indispensable per a viure. Em refereixo al fet que *també l'opció d'invertir en un lloc i no en un altre, en un sector productiu en comptes de fer-ho en un altre, sempre és una opció moral i cultural* (CA 36).

13. Així mateix és preocupant, juntament amb el problema del consumisme i estrictament vinculat a ell, *la qüestió ecològica*. L'home, impulsat pel desig de tenir i gaudir, més que de ser i créixer, consumeix d'una manera excessiva i desordenada els recursos de la terra i la seva mateixa vida. A l'arrel de la insensata destrucció de l'ambient natural *hi ha un error antropològic, per desgràcia molt difós en el nostre temps* (CA 37).

El sistema econòmic no té criteris per decidir què és el que fa més homes els homes ni més casolana la terra. Només té criteris per saber qui pot pagar, i com induir a pagar, fins i tot a aquells que poden menys (vg. produint armes).

2. El deute extern com a espoliació perpètua

14. Havent canviat les circumstàncies, tant als països endeutats com al mercat internacional finançador, l'instrument elegit per donar un ajut al desenvolupament s'ha transformat en un *mecanisme contraproduent...* Els països endeutats, per satisfer els compromisos del deute, es veuen *obligats a exportar els capitals* que serien necessaris per augmentar o, fins i tot, per mantenir el seu nivell de vida... per la mateixa raó, no poden obtenir noves fonts de finançament indispensables (SRS 19).

Certament és just el principi que els deutes han de ser pagats. *No és lícit, en canvi, exigir o pretendre'n el pagament* quan aquest vindria a imposar de fet opcions polítiques tals que portarien a la fam i a la desesperació poblacions senceres. No es pot pretendre que els deutes contrets siguin pagats amb sacrificis insuportables. En aquests casos cal trobar modalitats de reducció, demora o extinció del deute, compatibles amb el dret fonamental dels pobles a la subsistència i al progrés (SRS 35).

Sembla que aquetes paraules no necessiten gaires comentaris, el que requereixen és voluntat per acceptar-les. Potser sí que convé afegir que la SRS és de 1987, i que des d'aleshores s'han trobat algunes modalitats (el pla Brady de 1988) que si bé no han fet el deute del tot compatible amb el dret fonamental dels pobles sí que han servit per suavitzar-lo en molts casos.

3. L'amenaça armamentista

15. La justícia, la recta raó i el sentit de la dignitat humana exigeixen urgentment que *acabi ja la cursa d'armaments*: que d'un costat i de l'altre les nacions redueixin simultàniament els armaments que posseeixen; que les *armes nuclears quedin proscriutes*, que, per fi, tots convinguin en un pacte de desarmament gradual, amb mútues i eficaces garanties. No es pot permetre que la calamitat d'una guerra mundial, amb els seus estralls econòmics i socials i els seus crims i pertorbacions morals, es rabegi per tercera vegada sobre la humanitat (PT 106).

16. Si *la producció d'armes és un greu desordre* que regna en el món actual respecte de les veritables necessitats dels homes i de l'ús del mitjans adequats per satisfer-les, *no ho és menys el comerç de les mateixes necessitats*. Encara més: a propòsit d'això cal afegir que el judici moral encara és més sever (SRS 24).

17. Malgrat que les guerres recents han portat al nostre món danys materials i morals gravíssims, encara diàriament, en algunes zones del món, la guerra continua les seves devastacions. És més, pel fet d'utilitzar en la guerra armes científiques de tota classe, la seva crueltat intrínseca amenaça conduir els qui lluiten a tal barbàrie, que supera enormement la dels temps passats. La complexitat de la situació actual i el laberint de les relacions internacionals permeten perllongar guerres *disfressades amb nous mètodes insidiosos i subversius*. En molts casos s'admet com a nou sistema de guerra l'ús dels *mètodes del terrorisme* (GS 79).

18. Les conseqüències d'aquest estat de coses es manifesten en accentuar-se una plaga típica i reveladora dels desequilibris i els conflictes del món contemporani: els milions de refugiats, a qui les guerres, calamitats naturals, persecucions i discriminacions de tot tipus han fet perdre casa, treball, família i pàtria. La tragèdia d'aquestes multituds es reflecteix en el rostre descompost d'homes, dones i nens que, en un món dividit i inhòspit, no aconsegueixen trobar ja una llar (SRS 24).

Que profètiques resulten les paraules dels dos últims paràgrafs llegides el 1996! Tant de bo no ho resultin les paraules finals del primer d'aquests quatre textos. En qualsevol cas, aquí queda el judici del Vaticà II que la barbàrie del nostre món civilitzat pot competir amb la d'èpoques anteriors. Però passa que, per exemple, les mines, són tan lucratives! Si el sistema comporta aquestes amenaces intrínseques és lògic que es busquin mecanismes per a la seva superació. En el text 9 es parlava de prioritat del treball sobre el capital i desabsolutització de la propietat privada dels mitjans de riquesa. Això ens porta als dos capítols següents: les relacions laborals i la intervenció de l'estat de l'economia.

4. LES RELACIONS LABORALS

1. La relació capital-treball és actualment injusta i, per això, conflictiva

19. El problema del treball, en l'època del desenvolupament industrial, ha estat plantejat i s'ha manifestat en el context d'un gran conflicte entre el món del capital i el món del treball, és a dir, entre el grup restringit, però molt influent, dels empresaris, propietaris o posseïdors dels mitjans de producció i la més vasta multitud de gent que no disposava d'aquests mitjans, i que *participava, en canvi, en el procés productiu* exclusivament mitjançant el treball. Aquest conflicte ha sorgit pel fet que *els treballadors, oferint les seves forces per al treball, les posava a disposició del grup d'empresaris*, i aquest, guiat pel principi del màxim rendiment, tractava d'establir el salari més baix possible per al treball realitzat pels obrers.

La crida a la solidaritat i a l'acció comuna llançada als treballadors... tenia un valor important... Era *la reacció contra la degradació de l'home com a subjecte del treball* i contra la inaudita i concomitant explotació en el camp dels guanys, de les condicions de treball i de provisió cap a la persona del treballador (LE 11 i 8).

20. Durant molt de temps, en efecte, les riqueses o capital *es van atribuir massa a ells mateixos*. El capital reivindicava para ell el rendiment, la totalitat del producte, deixant al treballador amb prou feines el necessari per a reparar i restituir les seves forces. Ja que es deia que, *en virtut d'una llei econòmica absolutament incontestable, tota acumulació de capital corresponia als rics*, i que, en virtut d'aquesta mateixa llei, els treballadors estaven condemnats i reduïts a misèria perpètua o a un benestar molt escàs... No sempre ni a tot arreu la realitat dels fets va estar d'acord amb aquesta opinió dels liberals vulgarment anomenats *manchesterians*, tot i que tampoc no pot negar-se que *les institucions econòmico-socials s'inclinaven constantment cap a aquest principi* (QA 54).

Per primera vegada un papa s'encara amb el principi que la falta d'equitat entre capital i treball és una llei incontestable de l'economia, encara que això fos el fet acceptat per la majoria de les institucions: és més aviat una llei injusta d'un determinat sistema econòmic, que ha de provocar conflictes i reaccions lògiques de part de les víctimes. Si el text 19 és estrictament contemporani de la reaganomia, el 20 és cinquanta anys anterior.

2. Primacia del treball no significa col·lectivisme ni propietat estatal

21. Es pot parlar de socialització únicament quan quedi assegurada la subjectivitat de la societat, és a dir, quan tota persona, basant-se en el propi treball, tingui ple títol a considerar-se al mateix temps copropietari d'aquesta espècie de gran taller de treball on es compromet amb tothom. Un camí per aconseguir aquesta meta podria ser *associar, tant com sigui possible, el treball a la propietat del capital i donar vida a una rica gamma de cossos intermedis amb finalitats econòmiques, socials, culturals*: cossos que gaudeixin d'una autonomia efectiva respecte dels poders públics... (LE 14).

3. Significa dret al treball i atenció al subjecte del treball

22. L'Església ho ha tornat a afirmar solemnement en l'últim Concili: La persona humana és i ha de ser el principi, el subjecte i la finalitat de totes les institucions. *Tot home té dret al treball*, a la possibilitat de desenvolupar les seves qualitats i la seva personalitat en l'exercici de la seva professió (OA 14).

23. No hi ha ningú que no s'adoni de l'actualitat i de la creixent gravetat de la desocupació als països industrialitzats. Si aquesta apareix d'una manera alarmant als països en vies de desenvolupament, amb un alt índex de creixement demogràfic i el nombre tan elevat de població juvenil, *als països de gran desenvolupament econòmic sembla que es contrauen les fonts de treball*, i així les possibilitats d'ocupació, en lloc d'augmentar, disminueixen (SRS 18).

24. Per això, cal que ens continuem preguntant sobre el subjecte del treball i les condicions en què viu. Per realitzar la justícia social a les diverses parts del món, als diferents països, i en les relacions entre ells, sempre són necessaris nous moviments de solidaritat dels homes del treball. Aquesta solidaritat ha de ser sempre present allà on ho requereixi *la degradació social del subjecte del treball*, l'explotació dels treballadors i les creixents zones de misèria i, fins i tot, de fam.

El treball humà és la clau, potser la clau essencial, de tota la qüestió social, si tractem de veure-la veritablement *des del punt de vista del bé de l'home*. Si la solució gradual de la qüestió social... ha de buscar-se en la direcció de fer la *vida humana, més humana*, aleshores la clau, que és el treball humà, adquireix una importància fonamental i decisiva (LE 8 i 3).

El problema de l'economia és si pretén fer la vida humana més humana per a tots, o solament més fàcil per a uns pocs. Segons s'elegeixi una o altra finalitat, les lleis de l'economia seran molt diferents. Per això podem dir: l'economia s'ha fet per a l'home, (per a tots els homes), no els homes per a l'economia (d'uns quants).

4. Tot això significa revisar els criteris salarials

25. Si l'obrer, obligat per la necessitat o acorralat per la por d'un mal major, accepta, tot i no voler-la, una condició més dura, perquè la imposen el patró o l'empresari, certament això és *suportar una violència, contra la qual reclama justícia* (RN 32).

Per exemple: si hi ha una gran massa de parats, l'obrer acceptarà qualsevol cosa per a ell, i reivindicarà molt menys per a la seva classe: no perquè lliurement ho vulgui així, sinó forçat per la necessitat.

26. Cal lluitar intrèpidament, per tant, perquè els pares de família rebin *un sou suficientment ampli per atendre convenientment les necessitats domèstiques ordinàries*. I si en les actuals circumstàncies això no sempre fos possible, la justícia social postula que s'introdueixin *com més aviat millor* les reformes necessàries perquè es fixi a tot ciutadà adult un salari d'aquest tipus (QA 71).

27. És cert que per establir la mesura del salari amb justícia cal considerar moltes raons; però generalment tinguin present els rics i els patrons que *oprimir per al seu lucre els necessitats i els desvalguts i buscar el propi guany en la pobresa de l'altre, no ho permeten ni les lleis divines ni les humanes*. I defraudar algú en el salari degut és un gran crim, que clama les ires venjadores del cel. El jornal que escatimàveu als qui us segaven els camps clama al cel, i els crits dels segadors han arribat fins a les orelles del Déu de l'univers (Jm 5, 4). Per últim, els rics han d'evitar, amb tota cura, perjudicar el més mínim els interessos dels proletaris amb violències o amb enganys, o amb artitugis usurers; tant més que no estan suficientment preparats contra la injustícia i l'abús, i, per això, com més dèbil sigui la seva economia, més sagrada ha de considerar-se (RN 14).

28. Tot home té dret a una remuneració equitativa que li permeti a ell i a la seva família portar una vida digna en el pla material, cultural i espiritual , a l'assistència en cas de necessitat per raó de malaltia o d'edat (OA 14).

Rellegiu a la llum d'aquests textos, i de la citació bíblica del núm. 27, tots els nostres discursos sobre l'"ajust", la moderació salarial i altres eufemismes.

Rellegiu les condicions imposades pel FMI als països més pobres. No hi ha dubte que aquest és el punt en el qual la DSE xoca més amb la pràctica habitual del capitalisme. Però no solament perquè això no sigui factible en un determinat moment, sinó perquè no existeix en absolut la voluntat d'"anar caminant al més ràpidament possible" cap a aquesta meta, com demanava Pius XI. La voluntat latent és més aviat la contrària, en un sistema que només es regeix per la competitivitat, oblidant el contrapunt necessari de la solidaritat.

Volem fer notar que els papes parlen només de la funcionalitat, no de la quantia del salari. Aquesta funció es pot realitzar bé pel seu volum o bé per les formes de participació en l'empresa, etc.

5. Tot això s'agreuja considerablement quan l'economia es converteix de productiva en especulativa

29. Cal denunciar l'existència d'uns mecanismes econòmics, financers i socials, els quals, tot i que són manejats per la voluntat dels homes, funcionen d'una manera gairebé automàtica, fent més rígides les situacions de riquesa dels uns i de pobresa dels altres. Aquests mecanismes, maniobrats pels països més desenvolupats, d'una manera directa o indirecta afavoreixen, a causa del seu mateix funcionament, els interessos dels qui els maniobren, encara que acaben per sufocar o condicionar les economies dels països menys desenvolupats. Cal sotmetre en el futur aquests mecanismes a una anàlisi atenta sota l'aspecte ètico-moral (SRS 1).

A partir d'aquí, potser podrem donar ja resposta a la frase de Pius XI que va servir de títol al nostre capítol 1: Quins són aquests vicis gravíssims de la nostra economia?:

30. L'economia no és viciosa per naturalesa, sinó que viola l'ordre recte només quan el capital *abusa dels obrers* i de la classe proletària amb la finalitat i de tal manera que els negocis i, fins i tot, *tota l'economia es dobleguen a la seva exclusiva voluntat i profit*, sense tenir en compte per res ni la dignitat humana dels treballadors, ni el caràcter social de l'economia, ni tan sols la mateixa justícia social i el bé comú (QA 101).

La pregunta mordaç que han llançat contra l'Església alguns defensors del sistema(Déu està contra l'economia?) té aquí la resposata, donada ja fa mig segle.

I si el sistema comporta aquesta dinàmica intrínseca d'injustícia, un dels remeis mínims que exigeix (no per ser transformat però, com a mínim, per ser suavitzat) serà la intervenció de l'estat.

5. LA INTERVENCIÓ DE L'ESTAT

31. Mentre l'estat, durant el s.XIX, per exagerada exaltació de la llibertat, considerava *una finalitat exclusiva* seva tutelar la llibertat amb el dret, Lleó XIII li va advertir que era igualment seva la finalitat d'aplicar-se a l'atenció social, procurant el benestar de *tot el poble i de tots els seus membres*, particularment dels dèbils i dels desheretats (Sol 9).

En aquestes paraules (que provenen d'un missatge amb motiu del 50 aniversari de RN) reapareixen les dues postures que avui veiem debatre's entre dretes i esquerres: l'estat no ha d'intervenir més que per garantir la llibertat del capital, perquè sempre que intervé, l'economia va pitjor. A la qual Pius XII contraposa aquesta altra concepció: l'estat gairebé no té més raó de ser que garantir la defensa dels més dèbils i, a partir d'aquí, el benestar de tots els ciutadans. La raó, profundament bíblica, l'havia donada ja, cinquanta anys abans, Lleó XIII:

32. La raça dels rics, com que *es pot emmurallar amb els seus propis recursos*, no necessita tant l'empara de l'autoritat pública: el poble pobre, com que està mancat de mitjans propis amb què defensar-se, s'ha de recolzar granment en el patrocini de l'estat... Queda a l'abast dels governants beneficiar els altres ordres socials i alleujar granment la situació dels proletaris; i això *en virtut del millor dret i sense la més lleu sospita d'ingerència*, ja que l'estat ha de vetllar pel bé comú com a missió pròpia (RN 22 i 23).

33. I de cap manera no s'ha de caure en l'error que l'autoritat civil serveixi l'interès d'un o d'uns pocs, havent estat establerta per procurar *el bé de tots*. Tanmateix, raons de justícia i d'equitat potser poden exigir que els poders públics tinguin *consideracions especials cap als membres més dèbils del cos social*, pel fet de trobar-se aquests en condicions d'inferioritat per fer valer els seus drets i per aconseguir els seus legítims interessos (PT 51).

La parcialitat cap als més dèbils és l'única manera que l'autoritat sigui veritablement de tots els ciutadans . Una de les raons primàries de l'autoritat és, per tant, la defensa dels indefensos i dels qui estan mancats de recursos. De la manera com s'ha d'entendre aquest suport ho suggereix el text següent:

34. La falta de seguretat, juntament amb la corrupció dels poders públics i la proliferació de fonts il·lícites d'augment del patrimoni familiar, i de beneficis fàcils basats en activitats il·legals o purament especulatives, és un dels obstacles principals per al desenvolupament i per a l'ordre econòmic (CA 48).

Hauria d'haver-hi una interacció entre uns poders que controlen la corrupció econòmica dels rics, i una ciutadania que controla la corrupció dels poders públics. Això seria una veritable democràcia. Alguna concreció d'aquestes consideracions especials (de què parlava el text 33) la suggereix el text següent:

35. No és menor l'interès que hi hauran de posar els qui tenen el poder civil a aconseguir que als obrers aptes se'ls ofereixi *l'oportunitat d'aconseguir feines* adequades a les seves forces; que la *remuneració del treball* es determini segons criteris de justícia i equitat; que en els complexos productius es doni als obrers la possibilitat de *sentir-se responsables de l'empresa* en què treballen; que es puguin constituir *unitats intermèdies* que facin més fàcil i fecunda la convivència dels ciutadans; que finalment tots, per procediments aptes i graduals puguin tenir participació en els béns de la cultura (PT 59).

Dret al treball, dret al salari just, dret a la corresponsabilitat i als nivells autònoms de gestió, dret a la cultura. Un sistema que no faciliti aquests objectius, encara que n'aconsegueixi d'altres, no és un sistema racional ni humà ni just, com suggereix el paràgraf següent:

36. L'experiència testimonia que, onsevolga que falti una apropiada acció dels poders públics, els desequilibris econòmics, socials i culturals dels éssers humans tendeixen, sobretot a la nostra època, a accentuar-se més aviat que a reduir-se, i s'arriba, per això mateix, a fer que *els drets i els deures de l'home no siguin més que paraules sense cap eficàcia* (PT 58).

Però tota aquesta intervenció estatal ha de fer-se sempre respectant l'important principi de subsidiarietat (que malauradament, sembla no tenir valor per la mateixa Església que el proclama): el que poden fer les instàncies més properes, no ho han de fer les més allunyades:

37. Aquesta intervenció estatal que fomenta, estimula, organitza, protegeix i completa, descansa sobre el principi de la subsidiarietat, establert per Pius XI: continua ferm i en peu... aquell greu principi inamovible...: com que no es pot prendre als individus el que ells poden realitzar amb el propi enginy o esforç i donar-ho a la comunitat, tampoc no és just, sinó que constitueix una greu pertorbació... que es prengui a les comunitats menors o inferiors el que elles poden realitzar i aconseguir, per donar-ho a una instància més elevada. Atès que tota acció de la societat, per la seva mateixa força i naturalesa, ha d'ajudar els membres del cos social, *però no destruir-los ni absorbir-los* (MM 53 QA 79).

Potenciar sense destruir . Una de les grans dificultats per a tot això en el moment actual, és la tremenda interdependència de totes les economies i la conversió d'un món tan espantosament desigual en aldea global .

38. És l'estat el que ha de realitzar una política laboral justa. Això no obstant... dins del sistema actual de relacions econòmiques en el món, es produeixen entre els estats múltiples connexions... per exemple, en *els processos d'importació i exportació*... Aquestes relacions creen, al seu torn, dependències recíproques i, conseqüentment, seria difícil parlar de plena autosuficiència... pel que fa a qualsevol estat, encara que sigui el més poderós en sentit econòmic.

Aquest sistema de dependències recíproques és normal en ell mateix; això no obstant, *pot convertir-se fàcilment en ocasió per diverses formes d'explotació o d'injustícia*, i d'aquesta manera influir en la política laboral dels estats i, en última instància sobre el treballador que és el subjecte propi del treball (LE 17).

Això ens porta a la necessitat de considerar les relacions internacionals també en el camp de l'economia. La SRS, escrita amb motiu de l'aniversari de la PP, començava assenyalant que el que més ha canviat des d'aquella encíclica fins avui és, precisament, la mundialització de l'economia que posa en relleu, alhora, noves irracionalitats i injustícies, juntament amb innegables dificultats per resoldre-les particularment.

Això ens porta a un nou capítol en aquesta antologia.

6. LES RELACIONS INTERNACIONALS

39. Mentre que, d'una banda, *segueixen sense utilitzar-se recursos importants* de la naturalesa, existeixen, de l'altra, *grups sencers de desocupats* o subocupats i un sens fi de multituds famolenques, un fet que testimonia sens dubte que, tant en de les comunitats polítiques com en les relacions existents entre elles en l'àmbit continental i mundial, pel que pertoca a l'organització del treball, *hi ha alguna cosa que no funciona i concretament en els punts més crítics i de relleu social més elevat* (LE 18).

40. Però potser el problema més gran dels nostres dies és el que concerneix les relacions entre les nacions econòmicament desenvolupades i els països en vies de desenvolupament econòmic: les primeres gaudeixen d'una vida còmoda; els segons, en canvi, pateixen una escassetat duríssima. La solidaritat social, que avui en dia agrupa tots els homes en *una única família*, imposa a les nacions que gaudeixen d'una abundant riquesa econòmica l'obligació de *no romandre indiferents* davant els països els membres dels quals, oprimits per innumbrables dificultats interiors, es veuen extenuats per la misèria i la fam, i no gaudeixen, com és degut, dels drets fonamentals de l'home. Aquesta obligació es veu augmentada pel fet que, atesa la interdependència progressiva que actualment senten els pobles, *ja no és possible que regni entre ells una pau duradora i fecunda si les diferències econòmiques i socials entre ells resulten excessives* (MM 157).

Els promotors de la plataforma del 0,7 deien que es tractava només d'un primer pas. Joan XXIII afegeix una raó a aquesta manera de veure: res nostra agitur! : ens juguem la nostra pròpia pau duradora i fecunda. La primera conseqüència de l'"aldea global" és la necessitat de la igualtat entre les nacions:

41. Les relacions mútues entre les comunitats polítiques han de ser regulades per la veritat. La qual exigeix, primer de tot, que d'aquestes relacions s'elimini tot senyal de racisme; i que, per tant, es reconegui com a principi sagrat i immutable que *les comunitats polítiques, per dignitat de naturalesa, són iguals entre si*; d'on es desprèn un mateix dret a l'existència, al propi desenvolupament, als mitjans necessaris per aconseguir-ho de manera que cada una sigui la primera responsable de l'actuació dels seus programes... (PT 80).

Això porta a proclamar la necessitat i les funcions d'una autoritat mundial:

42. Havent d'exercir aquesta autoritat el seu ofici eficaçment, convé que sigui igual amb tots, *exempta de tota parcialitat* i orientada al bé comú de tota la gent. Si les nacions més poderoses imposen per la força aquesta autoritat universal, amb raó caldrà témer que *serveixi de profit d'uns pocs o que estigui del costat d'una sola nació. D'aquesta manera la força i l'eficàcia de la seva acció correrien perill. Les nacions, per molt que discrepen entre elles en l'augment de béns materials i en el seu poder militar, defensen tenaçment la igualtat jurídica i la pròpia dignitat moral*. Per això, no sense raó, els estats se sotmeten de mal grat a una potestat que se'ls imposa per la força, o a la constitució de la qual no han contribuït o a la qual no s'han adherit espontàniament (PT 130).

Però tot això resultarà inútil si, tant les relacions internacionals com l'autoritat mundial, són viciades pel pecat original d'unes relacions econòmiques injustes, com són les del comerç internacional, denunciat per Pau VI en uns paràgrafs famosos:

43. Els esforços... que s'han fet per ajudar els països en vies de desenvolupament, seran il·lusoris si els resultats es veuen parcialment anul·lats per les relacions comercials entre països rics i pobres. La confiança d'aquests es perdrà si tenen la impressió que *una mà els dóna el que l'altra els pren*. Les nacions industrialitzades exporten sobretot productes elaborats, mentre que les economies poc desenvolupades no tenen per vendre més que productes agrícoles i primeres matèries. Gràcies al progrés tècnic els primers augmenten ràpidament de valor i troben mercat suficient. Per contra, els productes primaris que provenen dels països subdesenvolupats pateixen àmplies i brusques variacions de preu, molt lluny d'aquesta plusvàlua progressiva. D'aquí provenen, per a aquests últims, grans dificultats quan han de comptar amb les seves exportacions per equilibrar l'economia i realitzar el seu pla de desenvolupament. *Els pobles pobres romanen sempre pobres i els rics es fan cada vegada més rics* (PP 56. 57).

Respecte a això, desitjo recordar particularment: la *reforma del sistema internacional de comerç*, hipotecat pel proteccionisme i el creixent bilateralisme; la *reforma del sistema monetari i financer mundial*, reconegut avui com a insuficient; la qüestió dels intercanvis de tecnologies i del seu ús adequat; la necessitat d'una *revisió de l'estructura de les organitzacions internacionals existents* en el marc d'un ordre internacional (SRS 43).

Plusvàlua progressiva per a uns i minusvàlua regressiva per a d'altres. Aquestes paraules han resultat dolorosament profètiques.

Molts pobles subdesenvolupats s'han vist obligats a substituir una agricultura de subsistència (blat de moro, arròs, etc.) per uns cultius d'exportació (flors, plantes colorants...) que de cap manera no cobreixen després la subsistència dels camperols. Així no els queden més que dues sortides: o l'emigració boja cap a les horribles megàpolis de molts països del tercer món, o el conreu de la droga. Davant d'aquests fets, continuava Pau VI:

44. La regla del lliure canvi no pot continuar regint ella sola les relacions internacionals. Els seus avantatges són clars *només si les parts no es troben en condicions massa desiguals de potència econòmica...* Però ja no és el mateix quan les condicions són massa desiguals de país a país: els preus que es formen lliurement en el mercat poden comportar resultats no equitatius. Per conseqüent, *queda qüestionat aquí el principi fonamental del liberalisme* com a regla dels intercanvis comercials... Una economia d'intercanvi no pot continuar descansant sobre la sola llei de la lliure concurrència, que engendra també massa sovint una dictadura econòmica (PP 58.59).

En efecte, els mateixos països que proclamen les excel·lències del liberalisme d'intercanvis, després tenen mitjans per introduir formes d'aranzels o proteccionismes camuflats en les seves relacions comercials amb els països pobres. D'aquesta manera mai no serà possible l'ideal que Pau VI definia així: convèncer-los que realitzin ells mateixos el seu propi desenvolupament i que n'adquireixin progressivament els mitjans (PP 55). I després d'aquesta espècie de cos doctrinal només ens queda prestar atenció a alguns punts o problemes concrets. Per exemple, els referents a l'emigració, la dona, la vaga o la propietat:

7. PROBLEMES CONCRETS

1. El dret a l'emigració

45. A l'abundància de béns i serveis disponibles en algunes parts del món, sobretot al Nord desenvolupat, correspon al Sud un endarreriment inadmissible, i és precisament en aquesta zona geopolítica on viu la major part de la humanitat.

Deixant de banda l'anàlisi de xifres i estadístiques, n'hi ha prou amb mirar la realitat d'una multitud ingent d'homes i dones, nens, adults i vells, en una paraula, de persones humanes concretes i irrepetibles, que sofreixen el pes intolerable de la misèria. Són molts milions els qui estan mancats d'esperança pel fet que, en molts llocs de la terra, la seva situació s'ha agreujat sensiblement (SRS 14 i 13).

N'hi ha prou amb mirar . El pecat més gran pel que fa a la pobresa i la injustícia és l'hàbit de no mirar, de tancar els ulls. Si s'afronten dades com les citades, és fàcil esperar les conclusions:

46. Tot home té dret a la llibertat de moviment i de residència dintre de la comunitat política de la qual és ciutadà; i també té dret a emigrar a d'altres comunitats polítiques i establir-s'hi quan així ho aconsellin interessos legítims. El fet de pertànyer a una determinada comunitat política, no impedeix de cap manera ser membre de la família humana i pertànyer, en qualitat de ciutadà, a la comunitat mundial (PT 20).

47. Doncs bé, *entre els drets de la persona humana, també hi compta que cada u pugui emigrar* a la nació on esperi poder atendre millor els seus i a ell mateix. Per això, és un deure de les autoritats públiques admetre els estrangers que vinguin i, sempre que ho permeti el veritable bé d'aquesta comunitat, afavorir els intents dels qui pretenen incorporar-s'hi com a nous membres.

Aprofitem l'oportunitat present per aprovar i elogiar públicament totes les iniciatives de solidaritat humana o de cristiana caritat, encaminades a alleujar els sofriments dels qui es veuen forçats a emigrar dels seus països (PT 101).

2. La discriminació de la dona

48. Un fet de tots conegut (és) *l'ingrés de la dona a la vida pública*. En la dona es fa cada vegada més clara i operant la *consciència de la pròpia dignitat*. Ella sap que no pot consentir ser considerada i tractada com un instrument (PT 35).

49. A molts països és objecte d'estudis, i de vegades de reivindicacions vives, una legislació sobre la dona que *faci cessar aquesta discriminació efectiva i estableixi relacions d'igualtat* de drets i de respecte a la seva dignitat. No parlem d'una falsa igualtat que negaria les distincions establertes pel mateix Creador, i que estaria en contradicció amb la funció específica, tan capital, de la dona en el cor de la llar i en el si de la societat. L'evolució de les legislacions, per contra, ha d'orientar-se en el sentit de *protegir la vocació pròpia* de la dona i, alhora, *reconèixer la seva independència quant a persona i la seva igualtat de drets a participar en la vida econòmica, social, cultural i política* (OA 14).

La presència de la dona a la vida pública, i no solament a la llar, és un signe dels temps que mereix ser acollit en un esforç cap a la plena igualtat. El fet que aquest signe dels

temps pugui ser falsificat en moviments que confonguin la plena igualtat amb la falta de respecte a les diferències, no invalida la justesa de la causa.

L'Església no ha caigut aquí en l'error fàcil de desautoritzar una causa santa emparant-se en aquells que la defensen malament.

50. L'Església ha defensat sempre el principi que a la dona treballadora se li deu, per igual prestació i en paritat de rendiment, *la mateixa retribució que al treballador*. Fóra injust i contrari al bé comú explotar sense miraments el treball de la dona, *per la sola raó que s'aconsegueix a més baix preu*, amb perjudici tant de l'obra com de l'obrer, que quedaria d'aquesta manera exposat al perill de l'atur. (Pius XII, *Assai numerose*, alocució de 15 d'agost de 1945).

Encara avui, la desigualtat de salaris sol ser objecte de comentaris i denúncies freqüents. A Espanya els sous de les dones són entorn d'un 20% més baixos. Per això hem escollit les anteriors paraules que són de fa més de cinquanta anys

3. El problema de la vaga

51. En cas de conflictes econòmico-socials cal esforçar-se per trobar-los solucions pacífiques. Tot i que sempre s'ha de recórrer *primer a un diàleg sincer entre les parts*, això no obstant, en la situació present la vaga pot continuar essent un mitjà necessari, *encara que extrem*, per a la defensa dels drets i per aconseguir les aspiracions justes dels treballadors. Amb tot, cal buscar aviat camins per negociar i per reprendre el diàleg conciliatori (GS 68).

La vaga és legítima però ha de ser un últim recurs al qual s'ha d'acudir quan ha fracassat el diàleg previ. És un dret per a les aspiracions justes del treballador. Resulta molt difícil justificar amb aquestes paraules alguns tipus de vagues corporativistes dels qui ja guanyen molt però pretenen guanyar encara més, o pretenen enfonsar l'empresa per aconseguir-ne la propietat.

4. El problema de la propietat

52. Déu ha destinat la terra i tot el que conté per a ús de tots els homes i pobles. En conseqüència, els béns creats han d'arribar a tots de manera equitativa sota l'ègida de la justícia i en companyia de la caritat. Siguin quines siguin les formes de propietat, adaptades a les institucions legítimes dels pobles segons les circumstàncies diverses i variables, *mai no s'ha de perdre de vista aquesta destinació universal dels béns*. L'home... no ha de tenir les coses exteriors que legítimament posseeix com *exclusivament seves sinó també com si fossin comunes*, en el sentit que no se n'aprofiti ell solament, sinó també els altres (GS 69).

La propietat no és un dret últim i absolut, sinó un dret secundari, subordinat al compliment de la destinació universal dels béns. Els altres ensenyaments deriven d'aquest principi fonamental.

53. Si la terra és feta per procurar a cada u els mitjans de subsistència i els instruments del seu progrés, *tota persona té el dret de trobar-hi el que necessita*. Tots els altres drets, *siguin els que siguin, fins i tot el de la propietat, hi estan subordinats*. [La propietat] no constitueix *per a ningú* un dret incondicional i absolut... El bé comú *algunes vegades exigeix l'expropiació* si pel fet de la seva extensió, de la seva explotació deficient o nul·la, de la misèria que en resulta a la població, del dany considerable produït als interessos del país, algunes possessions serveixen d'obstacle a la prosperitat col·lectiva.

El Concili ha recordat... no menys clarament, que la renda disponible no és una cosa que queda *abandonada al lliure caprici* dels homes; i que les especulacions egoistes han de ser

eliminades. Per descomptat que no es podria admetre que ciutadans proveïts de rendes abundants, provinents dels recursos i de l'activitat nacional, *les transferissin en una part considerable a l'estranger, per simple profit personal* sense preocupar-se del dany evident que amb això infligirien a la pròpia pàtria (PP 22.23.24).

54. La propietat, segons la doctrina de l'Església, mai no s'ha entès de manera que pugui constituir un motiu de conflicte social amb el treball... La propietat *s'adquireix primer de tot per mitjà del treball*, perquè serveixi al treball. Això es refereix d'una manera especial a la propietat dels mitjans de producció: considerar-los aïlladament com un conjunt de propietats separades, a fi de contraposar-los al treball, en la forma de capital, *és contrari a la naturalesa mateixa d'aquests mitjans i de la seva possessió*. Aquests no poden ser posseïts *contra el treball*, no poden ser posseïts ni tan sols *per a posseir*, perquè l'únic títol legítim per a la seva possessió és que (en forma de propietat privada o pública) *serveixin al treball*... El reconeixement de la justa posició del treball i del treballador dins del procés productiu, exigeix diverses adaptacions en l'àmbit del dret mateix a la propietat dels mitjans de producció (LE 14).

Si la propietat dels mitjans de producció s'adquireix sobretot mitjançant el treball, se'n desprén que quan al treballador se li modera el salari per sota del que és just, per invertir en la producció, els mitjans adquirits amb aquestes mesures pertanyen, si més no en bona part, als treballadors i no al capital. Això ja ho havien insinuat Lleó XIII i Pius XI:

55. Tinguin en compte els rics i els empresaris que oprimir per al seu lucre els necessitats i indigents i *aconseguir els beneficis per mitjà de la pobresa aliena*, no ho permeten ni les lleis divines ni les humanes (RN 14).

Les lleis divines potser. Les humanes no tant perquè solen estar fetes pels mateixos que busquen aquesta opressió per al seu benefici... En qualsevol cas, la doctrina de l'Església ha anat evolucionant en aquest punt i ha recuperat elements perduts dels Sants Pares i de la tradició primitiva. Els primers documents, en aquest punt, estaven massa infectats per la figura d'aquest món (Rom 12,2) i per la por a determinats eslògans comunistes, davant dels quals no va saber fer una serena discreció d'esperits.

Però inclús el document que té una més que discutible doctrina sobre la propietat (superada per documents posteriors) diu això!

8. EL COMPROMÍS DE L'ESGLÉSIA

56. Els goigs i les esperances, les tristeses i les angoixes dels homes del nostre temps, sobretot dels pobres i de tots els qui pateixen, són alhora goigs i esperances, tristeses i angoixes dels deixebles de Crist. *No hi ha res de veritablement humà que no trobi ressò en el seu cor.* La comunitat cristiana és integrada per homes que, reunits en Crist, són guiats per l'Esperit Sant en el seu pelegrinar cap al regne del Pare i han rebut la bona nova de la salvació per comunicar-la a tots. L'Església per això se sent *íntimament i realment solidària del gènere humà i de la seva història* (GS 1).

57. L'Església està vivament compromesa en aquesta causa perquè la considera *la seva missió, el seu servei, com a verificació de la seva fidelitat a Crist*, per poder ser veritablement l'"Església dels pobres". No correspon a l'Església analitzar científicament les possibles conseqüències d'aquests canvis en la convivència humana. Però l'Església considera el seu deure *recordar* sempre la dignitat i els drets dels homes al treball, *denunciar* les situacions en què es violen aquests drets, i *contribuir* a orientar aquests canvis a fi que es realitzi un autèntic progrés de l'home i de la societat (LE 8 i 1).

58. Avui més que mai, l'Església és conscient que el seu missatge social es farà creïble *pel testimoni de les obres abans que per la seva coherència i lògica interna*. D'aquesta consciència se'n deriva també l'opció preferencial pels pobres, la qual mai no és exclusiva ni discriminatòria d'altres grups (CA 57).

Ens podem preguntar si els membres de l'Església som conscients de fins a quin punt ens obliguen els textos citats. Aquí es posa en joc la missió de l'Església i la seva fidelitat a Jesucrist, qui va revelar Déu com un Déu dels pobres. Aquesta credibilitat no és tant cosa de teories coherents com de testimoni d'obres. I tot això encara que l'Església no estigui en possessió de solucions tècniques, i la seva feina hagi de ser més aviat recordar, denunciar i contribuir. En aquesta contribució i aquest compromís d'obres ha de tenir un lloc decisiu l'opció de l'Església pels pobres i el seu afany per ser una Església dels pobres.

59. Aquí vull assenyalar l'opció o amor preferencial pels pobres. Aquesta és una... forma especial...en l'exercici de la caritat cristiana. Es refereix a la vida de cada cristià... però *s'aplica igualment a les nostres responsabilitats socials* i, consegüentment, a la nostra manera de viure i a les decisions que s'han de prendre coherentment sobre la propietat i l'ús dels béns.

Avui, vista la dimensió mundial que ha adquirit la qüestió social, aquest amor preferencial, amb les decisions que ens inspira, no pot deixar d'abastar les immenses multituds de famolencs, captaires, sense sostre, sense atenció mèdica i, sobretot, sense esperança d'un futur millor. Ignorar [aquesta realitat]... significaria *assemblar-nos al ric Epuló, que fingia no conèixer el pobre Llätzer, ajagut a la seva porta* (SRS 42).

L'opció pels pobres no és solament personal o assistencial, sinó política.

Que en molts membres de l'Església i de la societat s'encarna avui la imatge del ric Epuló de la paràbola de Jesús, qui podria negar-ho? I, això no obstant, els cristians continuem cantant està malalt, està presoner, està nu. Però Ell ens jutjarà per tot això ...

60. Davant de tants nous interrogants, l'Església fa un esforç de reflexió per respondre, dins dels seu propi camp, a les esperances dels homes. El fet que avui els problemes semblin originals a causa de la seva amplitud i urgència, "vol dir que l'home no es troba preparat per resoldre'ls? L'ensenyament social de l'Església *acompanya* amb tot el seu dinamisme els homes en aquesta recerca... No intervé per confirmar amb la seva autoritat una determinada estructura establerta o prefabricada, [però] no es limita, tanmateix, simplement a recordar uns principis generals. [És] una reflexió madurada en contacte amb situacions canviants d'aquest món, sota l'impuls de l'Evangeli que es converteix en font de renovació, des del moment en què el seu missatge és acceptat en la plenitud de les seves exigències. Es desenvolupa amb *la sensibilitat pròpia de l'Església, marcada per la voluntat desinteressada de servei i l'atenció als més pobres*; finalment, s'alimenta en una rica experiència multisecular (OA 42).

Malgrat això, la tasca de l'Església no és trobar solucions tècniques. Però sí que pot aspirar al fet que, després de donar el propi testimoni pràctic i no merament teòric, tant les autoritats civils com les comunitats cristianes se sentin estimulades en la recerca de solucions:

61. Els responsables de les nacions i els mateixos organismes internacionals... no han d'oblidar *donar la precedència al fenomen de la creixent pobresa*. Per desgràcia, els pobres, lluny de disminuir, es multipliquen no solament als països menys desenvolupats, sinó també als més desenvolupats, fet que resulta no menys escandalós (SRS 42).

62. Davant de situacions tan diverses ens és difícil pronunciar una paraula única, com també proposar una solució amb valor universal. No és aquest el nostre propòsit *ni tampoc la nostra missió*. Incumbeix a les comunitats cristianes analitzar amb objectivitat la situació pròpia del seu país, aclarir-la mitjançant la llum de la paraula inalterable de l'Evangeli, deduir-ne principis de reflexió, normes de judici i directrius d'acció segons els ensenyaments socials de l'Església tal com han estat elaborades al llarg de la història... A *aquestes comunitats cristianes toca discernir* amb l'ajuda de l'Esperit Sant, en comunió amb els bisbes responsables, *en diàleg amb els altres germans cristians i amb tots els homes de bona voluntat*, les opcions i els compromisos que convé assumir per realitzar les transformacions socials, polítiques i econòmiques que es considerin de necessitat urgent en cada cas (OA 4).

A més d'assenyalar que aquí Pau VI parla d'"ensenyaments socials" i no de Doctrina Social de l'Església, és més important notar que mai l'Església no s'ha mostrat més descentralitzada, menys decidida a imposar solucions des de la distància i més disposada a col·laborar absolutament amb tots. Només és des d'aquesta actitud que es podrà dirigir després als governants de la terra.

9. CONCLUSIÓ

Obriem aquesta selecció amb una al·lusió als gravíssims vicis (text-títol del cap. 1) del nostre sistema econòmic. Podríem tancar-la ara aclarint més aquella expressió. Hi ha en el nostre sistema uns mecanismes d'injustícia denunciats en el text següent:

63. Cal denunciar l'existència d'uns mecanismes econòmics, financers i socials, els quals, tot i que manejats per la voluntat dels homes, funcionen d'una manera gairebé automàtica, fent més rígides les situacions de riquesa dels uns i de pobresa dels altres. Aquests mecanismes, maniobrats pels països més desenvolupats d'una manera directa o indirecta, afavoreixen, a causa del mateix funcionament, els interessos dels qui els maniobren, encara que acaben per sufocar o condicionar les economies dels països menys desenvolupats. Cal sotmetre en el futur aquests mecanismes a una anàlisi atenta sota l'aspecte ètico-moral (SRS 16).

I assenyalar, per concloure, dues concrecions d'aquests mecanismes: el tipus de desenvolupament seguit i l'absolutització del mercat:

64. Avui, potser més que abans, es nota amb més claredat *la contradicció intrínseca d'un desenvolupament que només fos econòmic* (SRS 33).

65. Existeixen *nombroses necessitats humanes que no tenen sortida en el mercat*. És un estricte deure de justícia i de veritat impedir que quedin sense satisfer aquestes necessitats humanes fonamentals i que els homes morin oprimits per elles (CA 34).

A TALL D'EPÍLEG

Aquesta selecció hauria de ser completada amb textos de les assemblees llatinoamericanes de Medellín (1968) i Puebla (1979) més el sínode dels Bisbes de 1971 sobre la justícia al món. Per raons d'espai, nosaltres l'hem limitada a textos dels papes, amb alguna referència breu al Vaticà II. La dreta econòmica i els mitjans de comunicació propers a Wall Street han tendit a qualificar cada document social de l'Església de marxisme reescalfat. Les esquerres radicals els desqualificaven titllant-los de defensa del capitalisme. No es tracta ara de fer apologètica, però potser es pot dir que avui els textos presentats constitueixen els ensenyaments socials més avançats per ara en l'àmbit mundial! Per això, els qui argumenten que la caiguda de l'Est suposa l'hora de la DSE haurien de preguntar-se a què es deu la seva falta d'audiència. I, deixant ara les causes externes esmentades (o d'altres no mancades d'importància com el seu llenguatge ampul·lós i de lectura pesada, etc.), potser convingui reflexionar sobre aquestes dues causes possibles:

- (a) un innegable eclesiocentrisme (l'Església sempre s'ha preocupat de l'obrer...) que acabava donant la sensació que algunes coses es deien solament per tranquil·litzar una mala consciència inconfesada, i
- (b) creure que aquests ensenyaments no l'afectaven. Alguna cosa semblant al que passa amb els drets humans, que l'Església predica per als de fora, sense reexaminar si els compleix ella. Que avui sigui inviable aquesta praxi no significa que ho sigui sempre i absolutament. Més aviat ens revela que una organització socialment justa és inviable en una cultura de la satisfacció i del refinament, la qual sempre genera una economia al seu servei. Només podrà ser-ho en una cultura i una civilització de la sobrietat compartida.